

és politikai munkásokról. Csakis a kommunista párt által nevelt és lelkesített emberek serege volt képes a fasiszta fenevadat megfékezni és saját barlangjában véglegesen legyőzni. Emlékezik parancsnoktársainak sorára, a kimagasló hadvezérekre, Grecskóra, Zsukovra, Malinovszkijra, Rokosszovszkijra, Tolbuchinra és számos más tábornokra, marsallra; a vezető politikai munkásokra, Brezsnyevre, Jepisevra, Zseltoavra, Szuszlovra és a többiekre. Elismeréssel és kegyelettel emlékezik tanítómestereire — Saposnyikovra, Tuhacsevszkijre, Vorosilovra, Jegorovra, hangsúlyozza, hogy az általuk teremtetett elméleti alapok ma is a korszerű szovjet hadtudomány alapkövei.

Meg kell jegyeznünk, hogy a könyv olvasása során keveselhető az, amit a szerző az egyes hadműveletekben rejlő újról, az adott akcióra jellemzőről mond. De nem kapunk kielégítő választ arra sem, hogyan folyt és valószínűleg a koalíciós vezetés a szövetségesek vezérkarai részéről a második világháborúban.

Összességében, Vaszilevszkij marsall műve magas eszmei-elméleti szinten megírt, megalapozott tudományos munka, amely nagy segítséget nyújt napjainkban a korszerű hadviselés kérdéseinek elsajátításához, korunk háborúinak megértéséhez.

Nádor Tibor

ENCYKLOPEDIA II. WOJNY SWIATOWEJ

(Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1975. 793 o.)

Néhány hónapja jelent meg Varsóban a lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium kiadójának gondozásában *A második világháború enciklopédiája*. A közel nyolcszáz oldalas kötet munkálataiban több intézmény — a lengyel Hadtörténelmi Intézet, az „F. Dzierzynski” Katonai Politikai Akadémia, a K. Swierczewski tábornok nevét viselő Vezérkari Akadémia, a „J. Dąbrowski” Katonai Műszaki Akadémia, a LEMP Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Főiskola, a Lengyel Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete és Szocialista Országok Intézete — munkatársai, kutatói vettek részt. A szerkesztő bizottság tevékenységét dr. Kazimierz Sobczak ezredes-professzor irányította.

Az enciklopédia bevezető tanulmányában a szerzők a második világháború jellegével, előkészítésével, a szemben álló háborús koalíciók létrejöttével, a háború lefolyásának főbb mozzanataival stb. foglalkoznak. A második világháború eseménytörténetét az 1939 szeptembere—1941 júniusa; az 1941 júniusa—1943 tavasza; az 1943

tavasza és 1944 nyara; az 1944 nyara—1945 májusa és végül az 1945 májusa—1945. szeptember 2-a közötti időszakokra bontva mutatják be.

A tanulmány befejező részében összegezik a háború következményeit és tanulságait. Itt közlik a veszteségeket is. A legtöbb emberáldozatot — 20 milliót — a Szovjetunió népei hozták. Utánuk következik Lengyelország 6 028 000 főt számláló vesztesége.

A szerzők megállapítják, hogy a hitleri fasizmus, a japán militarizmus, az olasz fasizmus és szövetségeseik hadigépezetének szétverésével a népek megszabadultak a fasizmus részéről fenyegető pusztulástól.

Megváltozott a világ politikai térképe. Nőtt a Szovjetunió tekintélye. A kommunista pártoknak az ellenállási mozgalomban betöltött szerepe eredményeképpen megindult a társadalom forradalmi átalakítása Lengyelországban, Csehszlovákiában, Romániában, Bulgáriában, Jugoszláviában, Albániában és Magyarországon.

Győzött az antifeudális, antiimperialista forradalom Vietnamban és Észak-

Koreában. Néhány évvel a második világháború befejezése után létrejött a Kínai Népköztársaság és az ötvenes évek végén győzött a forradalom Kubában is. 1949-ben megalakult a törvénelem első demokratikus német állama, a Német Demokratikus Köztársaság.

A szocialista országok létrejötté Európában és Ázsiában a második világháború legfontosabb következménye, s ez a szocializmus javára változtatta meg a világ erőviszonyait.

A fasizmus szétverésével növekedtek a demokratikus erők az egész világon, erősödött a munkásosztály befolyása a kapitalista világ társadalmi fejlődésében is.

A második világháború meggyorsította a gyarmati rendszer felbomlását Ázsiában, Afrikában és elősegítette a harmadik világ semleges országainak létrejöttét. Mindez komoly csapás volt a kapitalista rendszerre.

Németország, Japán és Olaszország vereséget szenvedtek, más országok pedig, mint Nagy-Britannia, Franciaország, meggyengültek. Az Egyesült Államok viszont az egész kapitalista világban megerősítette pozícióit.

A győztes hatalmak 1945-ben létrehozták az Egyesült Nemzetek Szervezetét. Fő feladatául a békés nemzetközi együttműködés megszervezését és a fegyveres konfliktusok megakadályozását tűzték ki.

Az enciklopédia mintegy kétezer címszót tartalmaz. Háromszázötven illusztráció, 48 vázlat, illetve táblázat segíti a tájékozódást. Igen szépek a színes ábrák, például az 1939—1945 közötti lengyel egyenruhákról, hadi- és csapatzászlókról, katonai kitüntetések-ről, az antifasiszta koalíció államainak háborús kitüntéseiről stb. készült képek, illetve rajzok.

Az anyag fele lengyel vonatkozású, ugyanakkor értékesek, tudományos igényességgel megírtak a nemzetközi tartalmú részek is.

A kötet készítői a címszavak kiválasztásában alapvetően minden lényeges szempontot figyelembe vettek. Így

az olvasó megismerheti a második világháborúban szerepet játszó egyes országok és városok, szövetségi rendszerek, nemzetközi szerződések és megállapodások, nemzetközi konferenciák, katonai és polgári szervezetek, a hadseregek, a haderő- és fegyvernemek, a haditechnika, a szervezés, a haditervek, hadműveletek, csaták, jelentősebb ütközetek, a hadvezérek, nevezetes személyiségek, a hitlerista megszállási rendszer, a terror, a koncentrációs táborok, az antifasiszta ellenállási mozgalom, a partizánerek, mártírok stb. főbb adatait és rövid történetét. Számtalan esetben a címszavak nem csupán tényeket közölnek, hanem tudományos értékű elemzést is tartalmaznak, mint például a varsói felkelésről írottak.

A kötetben több magyar vonatkozás található, egy részük nemzetközi, illetve lengyel eseményanyag keretében. Például: *a szovjet csapatok háborús tevékenységének* tárgyalásánál kapunk tájékoztatást a Vörös Hadsereg budapesti, balatoni és bécsi hadműveleteiről. *A nemzeti felszabadítási frontok* bemutatásánál megemlítik a Magyar Front létrehozását is.

A lengyel katonai internáló táborok címszó keretében szó esik Magyarországról is. A szerzők megállapítják, hogy Magyarországon 1939. október 11-én 40 382 katona (5400 tisztt) tartózkodott. Többségük Franciaországba és Szíriába evakuált. 1941—1944 között Magyarországon mintegy 6000 lengyel katona maradt.

A lengyel katonai menekültek címszóban megállapítják, hogy Magyarországról mintegy 21 000 lengyel távozott nyugatra. Magyarországról és Romániából pedig mintegy 13 000 civil evakuált Franciaországba.

A magyar címszavak megfogalmazása általában hiteles és tárgyilagos képet ad. (Például a Kádár Jánosról, Kiss János altábornagyról, a Horthy-hadseregről, majd a demokratikus magyar hadseregről, Horthy Miklósról, Szálasi Ferencről, Magyarország és Bu-

dapest háborús szerepéről stb. szóló részek.)

Magyarországról írva a szerzők többek között megállapítják, hogy „a németek Lengyelország elleni agressziója idején a magyar kormány a társadalom nyomására nem támogatta az agresszort, ellenkezőleg, ellátták a lengyel internált katonákat és civileket.”

Bajcsy-Zsilinszky Endréről sajnos több pontatlan megállapítás történik a kötetben. Az többek között, hogy 1942-től együttműködött a Magyarországi Kommunista Párttal és részt vett az antifasiszta ellenállási mozgalom szervezésében. Bajcsy a magyarországi németellenes mozgalom egyik nagy alakja volt. 1942-ben kapcsolatba került a szociáldemokrata és a kommunista párt néhány képviselőjével. Síkra szállt Schönherz Zoltán megmentése érdekében is, a kommunista párttal való együttműködés szükségességének felismeréséhez azonban lényegében csak 1944-ben jutott el.

Téves Bajcsy letartóztatásának időpontja is. A Gestapo nem 1944. június 19-én, hanem március 19-én, tűzharc után hurcolta el lakásáról.

A Magyar Nemzeti Front csapatainak Bajcsy-Zsilinszky nem volt a vezérkari főnöke. Az 1944. november ele-

jén létrehozott Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának az *elnöke* lett. E bizottság keretében alakították meg a Katonai Vezérkart, amelynek élére Kiss János altábornagy állt. Itt jegyzem meg, hogy mindketőtük kivégzésének dátuma pontatlan. Bajcsy életét nem 1944. december 25-én, hanem 24-én hajnalban, Kiss Jánosét pedig nem november 25-én, hanem december 8-án oltották ki a nyilasok.

Az említett és meg nem említett pontatlanságok egyáltalán nem csökkentik a lengyel szerzői kollektíva vállalkozásának nagy érdemeit.

A kötetet mindenképpen kiemelkedő, bizonyos vonatkozásokban egyedülálló, úttörő vállalkozásként értékelhetjük. Nemcsak azért, mert az első ilyen tartalmú kiadvány Lengyelországban: marxista történetiszemléletével méltó hely illeti meg a nemzetközi enciklopédiailrodalomban is. Igen hasznos információs forrást képez katonapolitikai, politikai, hadművészettörténeti stb. vonatkozásban egyaránt. Nemcsak a szakembereknek, hanem minden érdeklődőnek hatékony segítséget adhat a második világháború története sokrétű megismeréséhez.

Godó Ágnes

FRIEDRICH WÜRTHLE

DIE SPUR FÜHRT NACH BELGRAD

Die Hintergründe des Dramas von Sarajevo 1914*

(Wien—München—Zürich, Molden, 1975. 352 o.)

Az 1914. június 28-i sarajevói merénylet — erősebben, mint valaha — az új és legújabb korral foglalkozó történettudomány érdeklődésének középpontjában áll. A legszorgosabb kutatómunka a polgári történettudomány részéről tapasztalható, mivel az első imperialista világháború kirobbanásá-

nak okát e tudomány képviselői közül számosan kizárólag a Gavrilo Princip által elkövetett merényletnek tulajdonítják. Mivel azonban Ferenc Ferdinánd halálát és az Osztrák—Magyar Monarchia egy hónap múlva bekövetkező hadüzenetét mégsem lehet egy terrorista „őrült” tettéhez kötni, a ku-

* F. Würthle: A nyomok Belgrádba vezetnek. Az 1914-es sarajevói dráma háttere.